

KIRJOJA, KIRJOJA

Viestinnän virtauksia

THAYER, Lee. Viestinnän tutkimus ja kehitysnäkymät. Wiio, Osmo A. Organisaatioviestintä ja sen tutkiminen. Molemmat teoksessa: ERHOLM, Erja & Åberg, Leif. Viestinnän virtauksia. Helsinki, Otava 1978, ss. 15-42 (Thayer) ja 91-111 (Wiio).

Positivismin vahvin aalto toisesta maailmansodasta kuusikymmenluvulle saakka jätti myös tiedotustutkimuksen alalla jälkeensä tilanteen, joka ei myöhempinä vuosina ole enää ilahduttanut juuri ketään, pikemmin päinvastoin. Positivistisen tiedotustutkimuksen summa summarum, - yhtäältä abstraktis-yleinen kommunikaatiomalli ja toisaalta luvuton määrä empirisiä lähestymistapoja (nämä kuuluvat sitä paitsi yhteen, abstraktia "viestintäilmiötä" "...voidaan tarkastella periaatteessa tukemattomista näkökulmista" ks. Nordenstreng, 1975, 55) - on huolestuttavana lähtökohtana myös Thayerin artikkelissa "Viestinnän tutkimus: kritiikki ja kehitysnäkymät": artikkeli puolestaan "...muodostaa teoksen Viestinnän virtauksia" lähtökohdan..." (Erholm & Åberg, 13).

Huolestuttavaa positivismilta perityssä tiedotustutkimuksessa on sen hajanaisuus ja siitä seuraava sosiaalinen steriliteetti. Tähän alkujuureksi Thayer eristää tutkimusta vallinneen paradigman.

$A \rightarrow B = X$, A viestii jotakin B:lle, ja tämän tuloksena on X.

Thayer ajattelee, että tätä tiedotuksen luonteen länsimaista väärinymmärtämistä väistämättä seuraava tiedotuksen teoreettinen pirstoutuminen osaluokiksi, minkä tulosta puolestaan on, että "...olemme länsimaissa luoneet sellaisia tarkkailijan ja tutkijan rooleja, joiden avulla voi olla mahdotonta täysin ymmärtää viestinnän luonnetta olemassaolomme ja yhteiskuntiemme kannalta." (Thayer, 28)

Impotenssiin vajonneen tiedotustutkimuksen pelastamiseksi tarvitaan uutta teoreettista ydintä: viestintä pitäisi ymmärtää interaktioksi, jolloin asioiden kokonaisvaltainen ja samalla uudella tavalla hedelmällinen tarkastelu tulisivat mahdolliseksi. Thayerin orientaatio on siis systemiteoreettinen, kuitenkin etnometodologisella relativismilla maustettuna.

Uudessa paradigmassa yhteiskunnallinen viestintä esiintyisi monenkeskisenä interaktiona - mutta voimistuuko tiedotustutkimus tästä? Tuskinpa asiaa auttaa paljoakaan yhden abstraktis-yleisen mallin ($A \rightarrow B = X$) korvaaminen toisella lähisukuisella mallilla (viestintä = monenkeskistä informaatioiden vaihtoa esim. yksilöiden A, B, C jne. välillä, $C = R_C(A, B, C, \dots)$). Sosiaalisen kanssakäymisen muotojen teoreettinen laiminlyönti korvautuu väistämättä yksipuolisella kiinnittymisellä substanssiin, itse viestinnän tapahtumaan ja sen tekniseen muotoon, jolloin eri yhteiskunnallisissa konteksteissa nähdään vain yhtä ja samaa viestintää, liitäntäainesta (viestintä on Thayerille yhtä ja samaa olennaista substanssia niin ihmissuhteissa, yhteiskunnallisessa tiedonkulussa, joukkotiedotuksessa kuin populaarikulttuurissakin).

Joka tapauksessa Thayerin pohdinnat asettavat systeemiteoreettista horisonttia "Viestinnän virtauksia" -kirjan koko kirjoittajakunnalle. Sen mitä Thayer luonnostelee etnometodologian pehmentämin ja hämärtämin viivoin, sen Wiio piirtää insinöörimäisen pikkutarkasti ja täsmällisen puisevasti - ei tosin tässä kirjassa, jonka Wiio-artikkeli "Organisaatioviestintä ja sen tutkiminen" lienee vain kokoeelma kehittelämpien tekstien reunamerkinä.

Wiion selkeys on tietysti etu - voimme kirrkaasti nähdä, mitä positivismiin vaivaaman yhteiskuntatieteen systeemitteoreettinen lääkitseminen (vrt. Warnke 1974) merkitsee. - Wiion viestinnän teoria on viestinnän soviteteoria, ja sen keskeinen ajatus on: "...viestintä on riippuvainen viestintätapahtumasta ja sen kytketymisestä järjestelmän sisäisiin tekijöihin ja järjestelmän toimintaympäristöön. Erilaisissa tilanteissa nämä kytkennät ovat erilaisia ja aiheuttavat erilaisia sovituksia, joilla viestinnän tapahtuma sovitetaan tilanteen määräämiin soviterajoihin." (Wiio, 107). Tai tiivistämällä tiivistäen: "...eri tilanteissa erilaisia riippuvuussuhteita erilaisissa organisaatioissa..." (Ibid.).

Teorian vakavinta huomiota ansaitseva piirre on luopuminen jo periaatteessakin "yleispätevien lainalaisuuksien" etsimisestä, mikä seuraa ajatuksesta, että vaativassa mielessä teoreettinen yhteiskuntatiede on mahdotonta. - Thayerin ja etnometodologian paatoksena tuntuu olevan, että yhteiskuntaelämää vain ymmärretään, ja ymmärretään vain sisäistämällä yhteiskuntien käytännöt siinä muodossa, missä niiden praktikot asiansa hallitsevat. Käytännöllisen toiminnan ja järjen ylittäminen on mahdotonta - mahdollisuuksien rajoissa on korkeintaan kuvata "...eri tilanteissa erilaisia riippuvuuksia erilaisissa organisaatioissa..." ja tässä absoluuttisena basiksena on käytännön itsensä muoto. Kaikessa insinöörimäisyydessään Wiio toteuttaa tämän paatoksen teoreettista ydintä; hänelle absoluuttisena basiksena ovat suomalaisen ja yleensä kapitalistisen yhteiskunnan organisaatiomuodot, joiden itsestäänselvyys ja itsensäselittävyys saavat pedanttisen tarkan kuvauksen esimerkiksi viestinnän soviteteorian sovelluksissa.

Systemiteoria sinänsä ei minusta ole syntiä; syntiä on luopua tieteellisen tutkimuksen teoreettisista tavoitteista systeemitteorialla spekuloiden. Teoreettisista ongelmista ei kuitenkaan selvitä luopumalla niiden tutkimisesta, eikä yhteiskuntatieteen impotenssi parane tällä keinoin. Tätä oivaltamatta joutuu systeemitteoreettinen tiedotustutkimus elämään pysyvän teoreettisen kriisin tilassa.

Kauko Pietilä

Lähteet:

- Nordenstreng, Kaarle: Tiedotusoppi. Johdatus yhteiskunnallisten viestintäprosessien tutkimukseen. Helsinki, Otava, 1975
- Warnke, Camilla: Die "abstrakte" Gesellschaft. Systemwissenschaften als Heilsbotschaft in den Gesellschaftsmodellen Persons. Dahrendorfs und Luhmanns. Berlin, Akademie-Verlag, 1974.

ERIK ALLARDT: SUOMALAINEN MIELIPIDEILMASTO

Allardtin käsittelemä aihe on poleemisuudestaan ja empiirissävytteisyydestään huolimatta varsin keskeinen ja haastava erityisesti poliittisen tiedotustutkimuksen kannalta. Huomionarvoista on, että artikkeli on ensimmäisiä joukkotiedotusta käsitteleviä, mitä kansainvälisestikin tunnettu sosiologiimme on esittänyt.

Heti artikkelin alussa Allardt heittää esille väitteen, että suomalainen joukkoviestinnän tutkimus on osittain jälkeenyttä. Kansainväliset virtaukset ovat kehittyneet hänen mukaansa järjestelmäteoreettiseen suuntaan, missä täällä ei ole seurattu tarpeeksi mukana. Väite varmaan pitää paikkaansa ainakin osittain. Kuitenkin on niin, että osa maamme tiedotustutkimuksen vaikuttavimmista edustajista on varmasti tutustunut järjestelmäteorioihin, mutta kokenut ne vain kuvailevina, ahistoriallisina, ei selittävinä. Toki järjestelmäteoreettista tiedotusopillista tutkimusta on maassamme harjoitettukin, mutta myös toisenlaista kuin mitä Allardt tarkoittaa. Järjestelmäteoreettisen otteen puuttuminen näkyy hänen mukaansa siinä, että tutkimus on ollut liian lähettäjäorientoitunutta: lähettäjän ominaisuuksien perusteella on tehty päätelmiä vastaanottamisesta, eikä läheskään riittävästi ole huomioitu sitä, että viestinnän vastaanottajat muokkaavat aktiivisesti sanomia ja lähettävät palautetta lähettäjälle. Prosessin näistä vaiheista hän ei kuitenkaan esitä juurikaan konkreettista näyttöä. Allardt on toisin sanoen jyrkästi eri mieltä niiden tutkijoiden kanssa, joiden käsitysten mukaan joukkotiedotuksen tarjonta sanelee ratkaisevalla tavalla kulutuksen ja vaikutuksen muotoja.